

ШЧЫРА, ВОСТРА І СУМЛЕННА

Чаму Зіновій Прыгодзіч марыць пра інтэрв'ю са Скарынам і Коласам

Стварыць партрэт вядомага чалавека словам — яркі, пазнавальны і нечаканы — удаецца не кожнаму. Не дзіва, што на прэзентацыі трохкніжка гутарак з дзеячамі культуры «Стваральнікі» («Созидатели») у Доме літаратараў быў аншлаг... Аўтар кнігі, вядомы беларускі пісьменнік, публіцыст, журналіст Зіновій Прыгодзіч і сваю вечарыну з удзелам славуных герояў ягоных эса пабудаваў у выглядзе інтэрв'ю... А цяпер героем інтэрв'ю для чытачоў «Звязды» стане ён сам.

Любы партрэт пачынаюць з асновы, з грунту... Для пісьменніка яго аснова — малая радзіма. Зіновій Прыгодзіч родам з вёскі Лышча Пінскага раёна, значыць, з Палесся. А што для яго — дух Палесся? Хто ўвасобіў яго ў літаратуры?

«Я — БАЛОТНА-ЛЯСНЫ ЧАЛАВЕК»

— Калі казаць пра Палессе ў цэлым, яго ўвасабляюць мележаўскія творы і сам Мележ. А калі пра канкрэтны куточак Палесся, наш, дык нават вядомы расійскі этнограф і фалькларыст Булгакоўскі ў кнізе «Пінчукі» адзначаў яго адметнасць. Пінчукі вылучаліся сваёй гаспадарлівасцю, і тое захавалася да гэтага часу. Калі стаў працаваць у «Звяздзе», пачаў ездзіць па розных кутках Беларусі... І не ведаў, што могуць быць такія вёскі — з раскіданымі платамі, без прысад, са смеццем на вуліцы... У нашай жа вуліцы падмяталі два разы на лета, кожны насупраць свайго дома. Былі прысады з аднаго боку і другога, ясені, бярозы. Кветак шмат... Песень... Сядзібы дагледжаныя, абгароджаныя... Ніводнай хаты з падслепаватымі акенкамі. Адна толькі, дзе жыла нейкая бедная ўдава, у яе была нават гліняная падлога. Мы як на дзіва хадзілі глядзець. Саламяныя стрэхі ўжо ў маім дзяцінстве сталі знікаць, пачаліся гонты, а пасля і шыфер.

— Што ў вас там — пушча, балота, лес?

— Вёска доўгая, дамоў трыста, дзве вуліцы. Адна кіламетраў пяць, другая карацейшая — гасцінец, Кацярынінскі шлях. З аднаго боку, адразу ж за сядзібамі, — балота. Пачыналася мелка, потым глыбей, глыбей і — багна. Не раз карову выцягвалі вярхоўкамі.

— Людзі танулі?

— Не. Мы ж палешукі. Людзі хадзілі і сена касіць на тое балота, ведалі, дзе можна хадзіць... А з другога боку вёскі — лес. Так што я балотна-лясны чалавек.

— У вайну вёска ацалела?

— Так. Але было ўсякае. Трох чалавек расстрэлялі на поплаве, што хавацца ішлі. У Лагішыне, які за дзесяць кіламетраў ад нас, немцы пакінулі атрад мадзьяраў. Зверствавалі тыя мадзьяры... Ад немца часам можна было адкупіцца, адмаліцца, а ад мадзьяра — ніяк. А ў нашых лясах дзейнічала партызанская брыгада. Пад Пінск хадзілі чыгунку ўзрываць, машыны нямецкія расстрэльвалі. У Хатынічах суседніх у час партызанскай аперацыі знішчылі нямецкі гарнізон. Як па ўсёй Беларусі, у нашых мясцінах памяць пра вайну балючая.

— А гаворка адметная?

— Так! Тры вёскі побач, і ў кожнай — свая гаворка. У нас на ката кажуць «кут», у суседняй — «кіт»... Я літаратурнай беларускай мове вучыўся ў беларускіх класікаў.

— Жонка таксама палешуцкая?

— Мая жонка нарадзілася ў Томску. Маці яе — сібірчакка, а бацька — беларус са Старадарожскага раёна. Капітан, паранены на фронце, трапіў у сібірскі шпіталь. Жончына маці была там доктарам — так і пазнаёмліліся... Потым перацягнуў сям'ю на сваю радзіму. Усё свядомае жыццё жонкі прайшло тут, яна доўга працавала ў выдавецтве «Мастацкая літаратура».

— Відаць, вы ў раённай газеце і дэбютавалі?

— Так. Быў у нас Лагішынскі раён, я пасля школы два гады працаваў

у «раёнцы». Збіраўся на журфак паступаць. А вясной паехаў у Дом адпачынку. А якраз у 1962 годзе Лагішынскі раён быў ліквідаваны. Прыезджаў з Дома адпачынку — ні раёна, ні газеты... Работнікаў паўладкоўвалі: каго — у Пінск, каго — у Бярозу... А я без работы. Але засталася яшчэ ліквідацыйная камісія на чале з сакратаром райкама партыі. Заходжу да яго: «А што мне рабіць? Красавік, а паступаць мне толькі ў жніўні». Ён кажа: «Не перажывай. Вядзі раённае радыё». І я тры месяцы там працаваў і рыхтаваўся да паступлення. Што датычыцца літаратурных талентаў, Гомельскае Палессе, мабыць, больш знакамітых імёнаў мала... Але мы, пінчукі, славімся Жэняй Янішчыц.

— Блізка былі з ёю знаёмыя?

— Мы сябравалі. Яе вёска і мая вёска — кіламетраў за пятнаццаць. Мы нават у адным нумары пінскай газеты «Палеская праўда» дэбютавалі. Яна — з верхам, а я — з апаваданнем. Яна яшчэ была школьніцай, а я — ужо студэнтам. Суседзямі засталіся і ў Мінску: я жыў на Пуліхава, яна — на Ульянаўскай. Працавалі ў адным Доме друку... Яна — кансультантам у «Сельскай газеце», а я — у «Звяздзе». Сваю першую аповесць я надрукаваў у «Маладосці», калі там працавала Жэня. Была такая завядзёнка: пасля публікацыі, атрымаўшы ганарар, аўтары запрашалі рэдакцыю ў рэстаран ці кафе. Я запрасіў у кафе «Палаяўнічы». Амаль усе прыйшлі, а пасля пачосткі мы з Жэняй пайшлі пешкі дадому... Яна запрасіла да сябе, і мы да трох гадзін ночы гаварылі, Жэня чытала вершы... А колькі разам хадзілі, выступалі... Яна была вельмі шчыра, душэўная... Шкада, што абарвалася ўсё ў яе сорак гадоў.

«ПРАТАТЫП ДОЎГА КРЫЎДЗІЎСЯ»

— У вашай аповесці «Журба мая светлая» галоўны герой Жэня Палескі — наколькі ваша альтэр эга? Наколькі праўдзіва адноўлена ваша студэнцкае юнацтва?

— Амаль аўтабіяграфічна. Напісаў на аснове сваіх дзённікаў, якія вёў у студэнцкія гады. Калі стаў перачытваць, падумаў, што з гэтых запісаў можа атрымацца мастацкі твор. Напісаў некалькі раздзелаў, паказаў Алесю Жуку... Ён параіў: «Працягвай, будзе чытацца». І калі я вучыўся ў Маскве, тую аповесць дарабіў. Як і ў любым творы, там ёсць тыпізацыя, выдуманая эпізоды. Напрыклад, каб зрабіць больш драматычна, я прыдумаў, што мой герой ратуе п'янага трактарыста і сам топіцца. А ў асноўным падзеі рэальныя... Некаторыя героі сябе пазналі, хоць яны там пад іншымі імёнамі. Мікола Верас — гэта Мікалай Кернога, які быў галоўным рэдактарам «Рэспублікі», лаўрэат дзяржаўнай прэміі... Апісаны Алесь Мазур, пісьменнік з Талачына, Юра Сапажкоў, паэт, мой аднакурснік... Некаторыя пакрыўдзіліся. У аповесці згадваецца студэнт Бугаёў — гультаяго, вучыцца не хоча, толькі вечар — на танцы... Прататып доўга крыўдзіўся на мяне. Але самыя вялікія непрыемнасці

Фота Канстанціна ДРОБЬАНА

напаткалі пасля аповесці пра родную вёску «Ноч перад нядзелю». У аснову паклаў жыццё маёй мамы, маіх сястры, брата... Клубок драматычных падзей. Сястра не найлепшым чынам адносілася да маці, давала яе да інфаркту... Хоць я і стараўся акуратна напісаць, але крыўда была... Гады два з сястрой не размаўлялі. Гэтую аповесць у вёсцы чыталі усе. Толькі перад сыходам з жыцця, летась, сястра пазванаіла, каб памірыцца.

— І як пісьменніку ў такім выпадку паступаць — рызыкаваць з некім пасварыцца, але пісаць праўду, або пазбягаць падобных сітуацый?

— Трэба рызыкаваць. Я не магу пісаць, выдумваючы. Я магу пісаць толькі пра тое, што перажыў, асабіста назіраў. Магу дадумаць, але... Калі пачаць наноў, я ўсё адно напісаў бы тое, што напісаў. Бо я паказаў не толькі нейкія праблемы сваёй сям'і, а праблемы агульнаграмадскай. П'янства, мяшчанства, спажывальніцтва... Калі пра гэта не гаварыць, не паказваць — нашто тады ўвогуле пісаць? Некаторыя праблемы нават завастраеш... Абагульняеш вобраз, тыпізуеш — а нехта абурціцца: «Што ты на мяне навесіў? Гэтага не было!». Няма разумення асабліва сцяжы літаратуры.

— Але ж частка вашай творчасці — чыста факталогія... Вашы гутаркі-партрэты, эсы, нарысы...

— Там чым менш адступленняў і фантазіяў, тым лепш. Дзе я часам спрабаваў дапісаць нешта ад сябе, каб узбуйніць думку, — не ўспрымаецца.

— У кожнага журналіста свае прыёмы такой работы. Якія ўжываеце вы? Любіце правакаваць суразмоўца? Злаваць? Бянтэжыць? Ці добразычлівай увагай выводзіце на «патоў свядомасці»?

— І тое, і тое... Ёсць людзі, якія раскрываюцца без усякіх правакацый. Проста я заўжды рыхтуюся, каб суразмоўца адчуў, што я ведаю яго творчасць, з павагай стаўлюся да ягонага занятку. Мікалай Яроменка-старэйшы расказваў выпадак з часоў, калі быў дырэктарам тэатра. Патэлефанавала маладая журналістка: «Я хацела б з вамі сустрэцца напярэдадні тэатральнага сезона». Ён кажа — «Калі ласка, прыходзьце». «А скажыце, дзе ваш тэатр знаходзіцца?». Яроменка кажа «Да пабачэння» і вешае трубку. Калі журналістка не ведае, дзе тэатр, што яна пра яго можа сказаць?

— А каго з суразмоўцаў цяжка за ўсё было разгаварыць?

— Вельмі няўдалая сустрэча атрымалася з адной вядомай спявачкай. Я пачаў з простых пытанняў, яна абурлася, што на такія пытанні ўжо сто разоў адказвала. Я патлумачыў, што гэта не інтэрв'ю з нейкай нагоды, гэта — творчы партрэт, мне трэба ўсе жыццёвыя калізіі для паўнаты таго партрэта, не магу ж я браць з чужога інтэрв'ю... Але настрой сапсаваўся. Падчас другой

сустрэчы ўжо атрымалася вельмі даверлівая, шчырая размова. Але калі занёс на вычытку, геранія ўсё асабістае папрасіла апусціць...

— Такое нярэдка бывае — чалавек раскрыецца, распавядзе шмат цікавага пра сябе, а потым пашкадуе... Што рабіць?

— Выкрэсліваеш, хоць і шкада... А бывае і так. Адзін рэжысёр хараша распавядаў, я з захапленнем слухаў... Прынёс на вычытку, ён дайшоў да ўласных слоў — і на мяне: «Што вы за глупствы пішаце?» Я знямеў, хацеў сказаць, што магу запіс даць праслухаць, адзін да аднаго яго словы... «Не, я гэтага не гаварыў». І пачаў апавядаць зусім адваротнае, нават пра дзяцінства сваё. І вучыўся нават не там, дзе першы раз сказаў... І такое бывае.

ЯК ПРАГАВАРЫЦЬ ЗАПАР ВОСЕМ ГАДЗІН І НЕ СТАМІЦЦА

— А якая размова была самай доўгай?

— Я звычайна сустракаюся з суразмоўцам некалькі разоў... А вось з Адамам Мальдзісам мы нежк запар прагаварылі восем гадзін. За чапіліся за гістарычную тэму, таямніца золата Напалеона ды іншае... Кажу: «Адам Восіпавіч, можа, вы стаміліся?» У гадах жа ён быў... «Не, не, я загрузаны ў іншыя дні, давай ужо дагаворым да канца!» А з Міхаілам Фінбергам наадварот было. Я зайшоў... «Паўгадзіны табе хопіць?» Я кажу: «У мяне толькі пытанняў пяцьдзесят штук». — «Як? Ты ж бачыў, у мяне людзі сядзяць! Ну, добра, давай пачнём!» І вось я пытанне — ён, як з кулямёта, адказ. Прычым я пасля амаль не праціў. І пяцьдзесят пытанняў мы «прагналі» за паўтары гадзіны. Дзеля чаго з іншым трэба было б тры дні сустрэча. Для мяне гэта стала ўрокам. Увогуле, кожны з маіх суразмоўцаў даў мне нейкі жыццёвы ўрок. Фінберг — урок вось такой арганізаванасці, сканцэнтраванасці. І я зразумеў, чаму ён змог так шмат зрабіць.

— Вы ўваходзіце ў жыццё сваіх герояў, у кантэкст іх існавання... Уражанне, што падарожнічаеце разам па іх памятных месцах. Якое было самае незвычайнае месца гутаркі?

— Звычайна гутарылі ў майстэрнях, у кабінетах... А вось з Марыяй Захарэвіч мы маем лецішчы ў Мядзельскім раёне і часта ездзім туды на маёй машыне. І ў дарозе шмат гаворым. Яна шмат чаго распавяла — пра сям'ю, канфлікты ў тэатры... І аднойчы я сказаў: «Ведаеце, вы так цікава мне расказваеце, я хачу дапоўніць і зрабіць гутарку». Заехалі да яе ў бацькоўскую хату... Шкада, многія эпізоды, цікавыя, драматычныя, яна потым пры вычытцы апусціла. А без драматургіі, драматызму любы твор пусты. Амаль тое ж было ў мяне з народным мастаком Паплаўскім. Ён так хараша расказваў, я хаваў яго стыль, панёс на вычытку — а ён даў жонцы чытаць. А жонка, навуковец-мастацтвазнаўца, усе жывыя дыялогі закрэсліла і пераказала навуковай мовай. Паплаўскі прынёс скрэслены матэрыял: «Прабачце, калі ласка... Паглядзіце, можа, нешта з заўваг улічыце, але ў асноўным хай будзе як было». Давялося ісці на кампраміс, нешта паправіць. Але жывыя эпізоды я пакінуў, бо без гэтага было б суха і нецікава.

— Так, некаторыя баяцца, што бронза сатрэцца...

— Так... А з Паплаўскім мы сябравалі, шмат сустракаліся неформальна. У майстэрні Савіцкага я таксама

шмат бываў. Савіцкі — глыбокі чалавек, вельмі адукаваны, гісторыю ведаў... У яго ў майстэрні такая бібліятэка мелася! Часам я ішоў да яго «зверыць гадзінікі» — параўнаць ацэнкі нейкіх падзей. У яго заўсёды было сваё меркаванне. Я многае ўвёў у нашы гутаркі — пра эстэтычнае выхаванне, маральнае выхаванне... Калі б яго праграму эстэтычнага выхавання прынялі, была б вялікая справа для нашай краіны. Шмат крытыкаваў безаблічныя мікрараёны. Казаў, што архітэктура ж душу выхоўвае...

САКРЭТЫ ЖУРНАЛІСТЫКІ І ПАДАРОЖЖА Ў ЧАСЕ

— А з кім з мінулых стагоддзяў вы хацелі б правесці гутарку?

— Калі я гаварыў з сынам Коласа, столькі цікавага пачуў... І я так хацеў бы сустрэцца з Якубам Коласам. Мне здаецца, многа пра што ён не сказаў, не напісаў. Міхась Канстанцінавіч расказваў, што доўгія гады бацька спаў з «трывожным чамаданчыкам» побач — кожную ноч баяўся, што прыйдуць і арыштуюць. І таму ў сваіх выказваннях быў дужа асцярожны. Напрыклад, у яго брат жыў у Амерыцы, і неблагі пісьменнік, друкаваўся пад псеўданімам — Колас пра гэта нідзе не згадаў. З Мележам хацелася б пагаварыць як паляшук з палешуком. І, каб гэта магчыма было, пагутарыў бы са Скарынам. Калі я пісаў пра Полацк, вывучаў яго біяграфію. Надзвычай цікавая постаць... Распытаць пра тую гісторыю Беларусі, якую мы не ведаем. Да нас жа даходзіць зусім мала, і тое скажонае. Усе летапісы трэба чытаць з папраўкамі, бо ўсе яны пісаліся пад нейкага заказчыка. Адзін летапіс трэба правяраць другім...

— І, хутчэй за ўсё, мы б убачылі зусім не такога Скарыну, якога ўяўляем...

— Можа, і так. Многае ідэалізавана... А ён жа і ў турме сядзеў, і ў асабістым жыцці калізіі... А што ён распавёў пра Полацк таго часу! Брацкая школа, езуіцкі калегіум...

— Можа, распавёў бы такое, што мы не змоглі б абнародаваць, каб не разбураць існуючыя міфы! Гэта датычыцца любога гістарычнага персанажа... Зрэшты, задаваць правільныя пытанні — майстэрства. Вы шмат займаецеся з будучымі журналістамі. Парайце ім, якія пытанні нельга задаваць у інтэрв'ю.

— Па-першае — «Якія ў вас творчыя планы?» Гэта пытанне страшна не любяць публічныя людзі. Не любяць і занадта асабістых, інтымных пытанняў. Нельга ў лоб пытацца нешта накшталт «Чаму вы кінулі сваю жонку?» І што яшчэ нельга, хоць і парушаецца спрэс... Вось задаеш пытанне, а чалавек не хоча адказаць, як не адказаў падчас вечарыны Елізар'еў на маё пытанне пра сям'ю. Нельга гаварыць: «Выбачайце, але вы не адказалі на маё пытанне!» Калі хочаш пачуць адказ, зайдзі з другога боку, больш карэктна, ускосна... Але калі і тады не атрымаецца — значыць, не трэба. Вось такія тры табу... Дарэчы, зараз я рыхтую кнігу пра сакрэты журналістыкі, у аснове якой — нашы размовы з адным з найстарэйшых журналістаў Аляксандрам Градзюшкам. Кніга будзе называцца «Как слово наше отзовется». Диалоги про журналистику».

Людмила РУБЛЕУСКАЯ.